

9. Титова Н. В. Репресії на Поділлі 1930-х років: українська та польська лінії. *Історія України. Маловідомі імена, події, факти*. 2007. Вип. 34. С. 79–115.
10. Трухманова С. Л. Інтелігенція міст Поділля – об’єкт репресивної політики більшовицької адміністрації в Україні, 1920-ті – початок 1930-х років. *Історія України: маловідомі імена, події, факти*. 2007. Вип. 34. С. 115–142.
11. Червоний смерч над Поділлям: іст. дослідж. / К. В. Завальнюк, Т. В. Стецюк. Вінниця: Державна картографічна фабрика, 2008. 248 с.

Кравець Дар’я

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

НЕЗАЛЕЖНА АСОЦІАЦІЯ СТУДЕНТІВ У ПОЛЬЩІ 1980-Х РР. ЯК ОБ’ЄКТ ДОСЛІДЖЕНЬ ПОЛЬСЬКИХ НАУКОВЦІВ

Ключові слова: Незалежна асоціація студентів, Польща, студенти, опозиція, історіографія.

Keywords: Independent Student Association, Poland, students, opposition, historiography.

Студентство та студентське самоврядування – одна з актуальних тем у розмовах про сучасний стан і проблеми існування українських закладів вищої освіти. Не менш важливою є ця тема і для Польщі, яка стала прихистком для українців сьогодні, і де ще до російського вторгнення навчалася українська молодь. Польські університети та інститути, значна частина яких мають столітню історію, а деякі з них було засновано у часи комуністичної Польщі, звертаються до своєї історії, де подіям часів ПНР приділяється увага у контексті боротьби студентів за свої права з тоталітарною владою країни [4; 5]. Події польської кризи 1980–1981 рр. стали поштовхом до оформлення Незалежної асоціації студентів (далі – НАС), яка зробила вагомий внесок у розбудову демократичної Польщі.

Мета цієї доповіді – з’ясувати стан дослідження НАС сучасними польськими ученими.

Нагадаємо декілька фактів з історії НАС. Вона була заснована 22 вересня 1980 р. Це стало можливим завдяки поступкам влади протестному руху, що загрожував зростанням із кінця 1970-х рр. Дозвіл на утворення незалежних профспілок активізував утворення інших незалежних спілок, не підпорядкованих владі. Так постала НАС, що підтримала «Солідарність» і стала невід’ємною частиною боротьби за демократичну Польщу. Коли було введено воєнний стан, діяльність НАС була заборонена, багато членів арештовано та ув’язнено, а відновлення асоціації відбулося вже у 1989 р.

Помітним явищем у дослідженні опозиційної діяльності НАС в останні два десятиліття стала активна археографічна робота. Було опубліковано документи з архівів Польщі, спогади та усні свідчення. Головну роль у цьому відіграє Інститут національної пам’яті Польщі. За його підтримки та участі Р. Плєскота та Р. Спалека у 2011 р. було видано ґрунтовну збірку «Незалежна асоціація студентів Варшавського університету у спогадах (1982–1990)» [8]. Ще одне видання, варте уваги, – збірка документів «Незалежна студентська асоціація. 1980–1981» (2012), упорядником якої став відомий фахівець із теми К. Дворачек [3]. За рік

до цього він видав монографію про зв'язки «Солідарності» зі студентським рухом «Студентський комітет солідарності у Вроцлаві 1977–1980 рр.» [7], використавши джерела з архіву Польської об'єднаної робітничої партії та Міністерства внутрішніх справ Польщі, університетські документи та документи опозиції, пресу та свідчення очевидців.

Результатом роботи Інституту стала публікація невеликої синтези, присвяченої НАС, яка може використовуватися у викладацькій роботі [9]. Поява цієї брошури – це також результат значної попередньої пошукової роботи співробітників Інституту національної пам'яті, який прагне ознайомити всіх зацікавлених із новітніми розвідками. Усі вказані видання вирізняє велика кількість фотографій, що становлять окрему документальну презентацію часу. Ще одним цінним результатом діяльності упорядників збірників джерел, інших наукових видань є наявність історіографічного аналізу, який містить оцінку попередніх результатів вивчення теми. Історіографічний «бекграунд» становить, на наш погляд, важливу частину роботи історика і свідчить про рівень його дослідницької культури.

Прикладом та методологічною «підказкою» для дослідників можна назвати публікацію Я. Ковальчик «Іспит студента і громадянина. Про лодзький студентський страйк 1981 р.» [6]. Визнаючи увагу дослідників до подій страйку у Лодзі, не можна зробити висновок, що вони вичерпали можливості у пошуку нових джерел та їх інтерпретації. Це видання – доказ цієї тези. Публікація присвячена студентському страйку у Лодзі у січні–лютому 1981 р. Цей протест був особливо потужним з-поміж інших, що вплинуло на рішення влади зареєструвати НСА. Авторка Ядвіга Ковальчик була у ті роки студенткою Медичної академії, тому її дослідження містить і спогади як свідка та учасниці подій. Видання є своєрідним портретом покоління, яке виховувалося на початку останнього десятиліття ПНР, складаючи іспит «студента і громадянина» протягом півторарічного легального функціонування спілки «Солідарність».

До провідних науковців, які вивчають діяльність НАС у 1980-х рр., крім згаданих учених, віднесемо Л. Бернацького, який в одній з останніх публікацій, присвячених переслідуванню членів НАС – студентів Гданська у 1980–1981 рр., в історіографічному огляді назвав свої розвідки з початку 2000-х рр. [2]. Вони формують проблемний напрям дослідження «студенти і робітники», даючи змогу уявити зв'язки між різними групами польського суспільства в умовах опозиційної діяльності.

Прикметною рисою дослідження теми НАС є персонологічний підхід, який вивів безпосередніх учасників подій та членів НАС «назовні». Особові справи учасників подій, зокрема слідчі справи, опубліковані спомины та усні свідчення, листування дали змогу розкрити подальшу їх долю, з'ясувати бачення учасниками подій своєї ролі у них, впливу на їх світогляд.

Важливим складником дослідницької роботи є презентація її результатів у публічному просторі. Відзначимо як приклад виставковий проєкт, підготовлений у Гданську. Усі охочі могли познайомитися з оригінальними джерелами з Гданського архіву, насамперед особистими документами, наданими приватними жертводавцями. Відзначається, що особливо багату колекцію подарував пан Януш Толлочка в 2005 р. Вона містить документи з початку діяльності НАС у

Гданському університеті та Гданському технічному університеті: оголошення, звернення, прокламації, проекти статутів, календар, членські картки [1].

Отже, дослідження польських істориків доповнюють, поглиблюють уявлення про історію і зміст опозиційного руху у Польщі у 1980-х рр., який в основному зосереджений на діяльності «Солідарності», натомість тривалий час «у тіні» перебували інші його учасники, зокрема студентство. Польський досвід у дослідженні молодіжних, студентських рухів, окремих їх представників варто осмислити у вивченні радянського періоду в історії України. Українське студентство, затиснене у лещата комуністичної спілки та її компартійних патронів, не мало проявів самоврядування, як-от незалежні студентські спілки у Польщі, але долучалося в різний спосіб до опозиційної, дисидентської діяльності. Ці аспекти вже стали предметом уваги українських учених і мають перспективи подальших студій.

Джерела та література

1. 40 lat temu zostało zarejestrowane Niezależne Zrzeszenie Studentów. Aktualności. *Instytut Pamięci Narodowej*. URL: <https://gdansk.ipn.gov.pl/pl2/aktualnosci/138409,40-lat-temu-zostalo-zarejestrowane-Niezalezne-Zrzeszenie-Studentow.html>
2. Biernacki L. Skazane Niezależne Zrzeszenie Studentów Uniwersytetu Gdańskiego. *Rocznik Gdański*. 2020. S. 33–50. URL: <https://czasopisma.bg.ug.edu.pl/index.php/rocznikgdanski/article/view/4363>
3. Dworaczek K. Studencki Komitet Solidarności we Wrocławiu 1977–1980. Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej, 2011. 235 s.
4. Historia NZS SGH. *NZS Szkoły Głównej Handlowej*. URL: <https://nzssgh.pl/historia-nzs-sgh/>
5. Historia. Pierwszy NZS (wrzesień 1980 – 13 grudnia 1981). *Niezależne Zrzeszenie Studentów Politechniki Warszawskiej*. URL: <https://www.nzspw.pl/historia>
6. Kowalczyk J. Egzamin studenta i obywatela. Rzecz o strajku studentów łódzkich w 1981 r. / red. naukowa, wstęp, opracowanie, wybór zdjęć i koncepcja wydawnictwa Sebastian Pilarski. Łódź–Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej, 2020. 360 s.
7. Niezależne Zrzeszenie Studentów 1980–1981. Wybór dokumentów, wybór i opracowanie Kamil Dworaczek. Warszawa, 2012. 592 s.
8. Pleskot P., Spałek P. Pokolenie. Niezależne Zrzeszenie Studentów na Uniwersytecie Warszawskim we wspomnieniach (1982–1990). Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej, 2011. 448 s.
9. Zakrzewski M. Niezależne Zrzeszenie Studentów 1980–1989. Kraków: Instytut Pamięci Narodowej, 2020. 42 s.

Грищенко Влада

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОЦЕСУ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ (90-ТІ РОКИ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТ.)

Ключові слова: історіографія, державні інститути, Помаранчева революція.

Keywords: historiography, state institutions, Orange Revolution.

Здобуття незалежності України у 1991 р. стало стартом для інтенсивного розвитку національної історичної науки. Основна увага дослідників тоді зосереджувалася на маловивчених сторінках української історії початку ХХ століття.